

at
AARHUS TEATER

Pressemateriale

LAGERLÖF

Aarhus Teater STIKLINGEN

Urpremiere 14. november - 21. december 2024

Præsenteres i samarbejde med

DEN DANSKE
SCENEKUNST
SKOLE

KONTAKT

Kommunikationschef Morten Daugbjerg // presse@aarhusteater.dk // 4213 4700
Pressemedarbejder Louise Sejr Højmark // louise.hoejmark@aarhusteater.dk // 4213 4659

Instruktør og huskunstner Carolin Oredsson:

“Selma Lagerlöf er for mig et inspirerende menneske, fordi hun levede sit liv som normbryder. Hun helligede sig sit forfatterskab og fravalgte det traditionelle familieliv. Hun delte sit liv med kvindelige partnere og var kvindesagsforkæmper i en tid, hvor det bestemt ikke var normalen. Som kunstner er hun lige så inspirerende. Hun opfandt en helt ny litterær genre, der kombinerede det gotiske og naturromantiske, og hun var den første kvindelige Nobelprismodtager nogensinde. Selma Lagerlöf er en person, der både inden for kunsten og i sit eget liv valgte at gå sine helt egne veje. Hun er en stærk og helt særlig stemme, hvis værker fortsat kan fascinere i dag.”

Aarhus Teaters huskunstnere Josefine Thornberg-Thorsøe (tv) og Carolin Oredsson. Foto: Rumle Skafte.

HUN VAR VERDENS FØRSTE KVINDelige NOBELPRISMODTAGER: NU KAN TO AF SELMA LAGERLÖFS STÆRKE HISTORIER OPLEVES PÅ SCENEN

Oplev to vidt forskellige fortællinger af den banebrydende svenske forfatter og Nobelprismodtager Selma Lagerlöf, når Aarhus Teater for femte gang samler to markante litterære værker i én forestilling. *Dunungen* og *Køresvenden* dramatiseres af dramatikertalenterne Mia Juhl og Elias Sadaq fra Den Danske Scenekunstscole, mens Aarhus Teaters nye huskunstnere står for iscenesættelse og scenografi. **LAGERLÖF** spiller på Stiklingen fra den 14. november.

Det er to meget forskellige historier i både genre og temaer, der sættes på scenen i **LAGERLÖF**. Her samles to enaktere af Selma Lagerlöf i én forestilling, sådan som Aarhus Teater med stor succes tidligere har dramatiseret litterære værker af fx Herman Bang og Knut Hamsun.

I Selma Lagerlöfs naturromantiske *Dunungen* (1894) er et af hovedtemaerne kunsten at tage stilling til egne følelser, selvom det går stik imod konventionerne. Den gotiske *Køresvenden* (1912), der blev skrevet på bestilling fra Tuberkuloseforeningen, handler om, at gode mennesker kan påvirke omverdenen med deres handlinger. Instruktør og huskunstner **Carolin Oredsson** fortæller:

“Jeg føler, at hele projektet, både i tekst og iscenesættelse, leger med og forvrænger idéen om det gamle Sverige, som Selma Lagerlöf kommer fra, og de meget store tematikker, hun skrev om. Forhåbentligt gør det, at hele forestillingen føles relevant for vores tid - men også evig og episk.”

ELEGANT DRAMATISERING AF JUHL OG SADAQ

Det er dramatikerstuderende **Mia Juhl** og **Elias Sadaq** fra Den Danske Scenekunstscole, der har dramatiseret de to Selma Lagerlöf-fortællinger til Aarhus Teaters scene.

“Både Mia og Elias har valgt deres egen og tydelige indgang i Selma Lagerlöfs værker og belyst dét i hendes tekster, som har interesseret dem. Det er gjort på en elegant måde, hvor både Lagerlöfs originalitet og dramatikernes egne perspektiver står tydeligt frem,” siger Carolin Oredsson.

PASTELFARVET VS. DESTRUKTIVT

Scenograf og huskunstner **Josefine Thornberg-Thorsøe** fortæller, at man scenografisk vil opleve, hvordan *Dunungen* og *Køresvenden* er hinandens modsætninger. Det vil især komme til udtryk i overgangen mellem de to forestillinger. Her bliver scenografien til den romantiske, pastelfarvede *Dunungen* ødelagt og dekonstrueret for at markere overgangen til *Køresvendens* farveløse, kaotiske og destruktive univers, hvor døden hersker. Scenografien har dog også fællesnævner, fx i form af kostumekonceptet og forestillingernes fælles prosceniumsramme.

På scenen kan du opleve Aarhus Teaters stærke ensembleskuespillere **Mette Døssing**, **Clara Sophia Phillipson** og **Emil Busk Jensen** samt skuespiller **William Jacobsen Halken**, der tidligere har medvirket i teatrets opsætning af *Leonora Christina - Sandhedens Dronning*. Kim Glud står bag lysdesign, mens lyddesign er skabt af Michael Buchardt.

KREDIT

OBS! Spilleperioden blev før premieren udvidet med fire ekstra dage, 14.-18. december, pga. stor efterspørgsel. Da disse allerede er udsolgt, er perioden udvidet yderligere til og med 21. december.

KREATIVT TEAM

FORFATTER **Selma Lagerlöf**

DRAMATISERING AF *DUNUNGEN* **Mia Juhl***

DRAMATISERING AF *KØRESVENDEN* **Elias Sadaq***

ISCENESÆTTELSE **Carolin Oredsson**

SCENOGRAFI **Josefine Thornberg-Thorsøe**

LYSDESIGN **Kim Glud**

LYDDESIGN **Michael Buchardt**

*studerende ved Den Danske Scenekunstscole, Dramatisk Skrivekunst, Aarhus

MEDVIRKENDE

DUNUNGEN: BJERG // KØRESVENDEN: FRU HOLM **Mette Døssing**

DUNUNGEN: ANNE-MARIE // KØRESVENDEN: EDITH **Clara Sophia Phillipson**

DUNUNGEN: MAURITS // KØRESVENDEN: DAVID HOLM **Emil Busk Jensen**

DUNUNGEN: THEODOR // KØRESVENDEN: KØRESVENDEN **William Jacobsen Halken**

Fra venstre: Mette Døssing, Clara Sophia Phillipson, Emil Busk Jensen, William Jacobsen Halken

Foto af Mette Døssing, Clara Sophia Phillipson, Emil Busk Jensen: Isak Hoffmeyer

Foto af William Jacobsen Halken: Charlotte Lakits

INSTRUKTØR CAROLIN OREDSSON **OM FORESTILLINGENS TO FORTÆLLINGER**

DUNUNGEN

"I *Dunungen* møder vi et ungt menneske, Anne-Marie, som har enormt svært ved at høre, hvad hendes hjerte siger til hende. Hun er så optaget af, hvad menneskene omkring hende synes, at hendes egen mavefornemmelse drukner. Men i løbet af denne sprøde og romantiske fortælling lærer hun at forstå sit eget hjerte, sit eget begær - også når det er forkert, ifølge andre mennesker. Hun hører sit hjerte. Hun dømmes det ikke. Det synes jeg er en spændende rejse at følge i denne tid, hvor vi er hyper-individualister med stort fokus, på hvad alle tænker om os - men også hvor vi hele tiden er i gang med projektet om at være vores sande, bedste jeg. Hvad betyder det at være sig selv? Er det altid det vigtigste? Og hvad sker der, hvis man fornægter den indre stemme, som taler til en?"

KØRESVENDEN

"I *Køresvenden* får vi noget helt andet - en tragisk, gotisk og enormt dramatisk historie, som omhandler et spørgsmål, der stadig er meget aktuelt: Kan gode handlinger, gode mennesker, forandre verden - forandre mennesker, som gør ondt? Igennem slumsøsteren Ediths projekt - at frelse den fortabte David Holm i en verden af tuberkulose og mørke - foldes dét spørgsmål ud. Her står mørke over for lys, død over for liv, og vi får på scenen lov til at undersøge, hvad godhed er for et begreb, og hvordan det kan forandre os og verden."

OM AT DRAMATISERE SELMA LAGERLÖFS VÆRKER

Mia Juhl, dramatikerstuderende - har dramatiseret *Dunungen*:

“Selma Lagerlöfs stemme løber ned ad siderne i hendes fortællinger, og det er særligt hendes betragtninger, som rører mig. Derfor har udfordringen ved at arbejde med ét af hendes værker netop været at lade karaktererne fortælle historien uden hende for så at opdage, at hun jo alligevel gemmer sig overalt.

Med *Dunungen* fra 1894 har jeg lagt vægt på at forbinde mig til fortiden og trække den med hen i nutiden for at belyse, at de udfordringer, karaktererne oplevede dengang, stadig eksisterer. Vores menneskelighed er tidløs.”

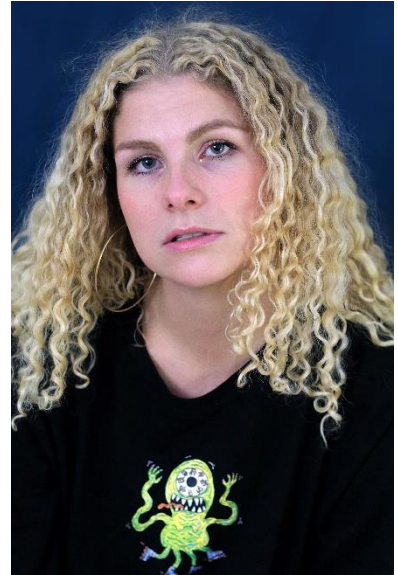

Foto: Helene Madsen Smed

Elias Sadaq, dramatikerstuderende - har dramatiseret *Køresvenden*:

“Det mest spændende ved at skulle arbejde med et værk af netop Selma Lagerlöf har nok været at dykke ned i hendes store litterære univers. Hun er en gavmild forfatter, der har skrevet en del, og jeg har været glad for at tage bo i alt fra *Dunungen* til *Køresvenden* og *Gösta Berlings Saga* de sidste mange måneder. Jeg håber på, at publikum kan få en del af den oplevelse, som jeg havde, første gang jeg mødte Lagerlöf.

I min dramatisering af *Køresvenden* har jeg først og fremmest valgt at lægge vægt på historien og universet. I mine øjne er *Køresvenden* en fortælling om håb og desperation i en mørk tid, og jeg var bare interesseret i at være et medie for den fortælling, Selmas vision og det eventyr, som *Køresvenden* nu engang er. Uanset hvor uhyggeligt og dystert det måtte blive, så findes der skønhed og håb i *Køresvenden*, og det tror jeg også gælder for den verden, vi lever i.”

Foto: Sara Galbiati

RESUMÉ AF DE TO VÆRKER

DUNUNGEN

Dunungen er en kærlighedsfortælling, et trekantsdrama, fra 1894 om den unge, generte bagerpige Anne-Marie, som er forlovet med borgmesterens opblæste søn, Maurits. Parret tager sammen på besøg hos Maurits' onkel Teodor, en brovten godsejer, som Maurits vil lokke penge og arv ud af.

Ved ankomsten møder det unge par ikke blot den temperamentsfulde onkel, men også kvinden Bjerg, der tager sig af godsets have og bor i den nærliggende skov. Under besøget fatter Anne-Marie og Teodor sympati for hinanden. Trods deres forbehold over for både alder og classeskel træder de begge i karakter og ender med at indrømme, at de har forelsket sig. Anne-Marie vælger at blive på godset, og den forsmåede Maurits drager hjem alene.

KØRESVENDEN

Romanen *Køresvenden* udkom i 1912 og er en gotisk spøgelseshistorie, der finder sted nytårsaften i den svenske by Landskrona. Frelasersøsteren Edit, der har åbnet et herberg, ligger for døden, syg af tuberkulose. Hendes sidste ønske er, at der bliver sendt bud efter David Holm, som hun har tabt sit hjerte til.

Hun møder dødens køresvend; det sidste menneske, der er død i det gamle år, og som i dødens tjeneste må køre dødsværren for at samle de mennesker op, der er døde eller på dødens rand. Køresvenden er kommet for at høste Edits sjæl, men giver hende udsættelse, så hun kan frelse ikke bare den fortrukne og usympatiske David Holm, men også hans kone, Fru Holm, og parrets børn.

På kirkegården fortæller David Holm, at han har afslået Edits bøn om at tage afsked med hende på dødslejet. Men i fuldskab dør han, netop som nytårsklokkerne ringer det nye år ind. Køresvenden samler David Holm op og tager ham med til de næste sjæle, der skal høstes.

Da David Holm opdager, at hans kone i afmagt vil tage livet af både sig selv og deres børn, angrrer han i en sådan grad, at Køresvenden giver ham mulighed for med hjælp fra den døende Edit at frelse ikke bare Fru Holm og børnene, men også sig selv. Det lykkes David Holm i sidste øjeblik at forhindre Fru Holms desperate gerning, og Køresvenden påtager sig at køre dødsværren endnu et år, så David Holm kan forblive i live.

TIDLIGERE ISCENESÆTTELSER AF *DUNUNGEN* PÅ AARHUS TEATER

I **1916** blev historien om Anne-Marie iscenesat af Aage Gaarde og med navne som Astrid Jonassen, Erik Winther og Axel Strøm på scenen (foto tv.: Aarhus Teater Arkiv)

I **1931** gæstede Peter Kjær's Tourné Aarhus Teater med *Dunungen* (foto th.: Aarhus Teater Arkiv)

I **1942** blev *Dunungen* instrueret af Miskow Makwarth. På rollelisten var blandt andet Turi Veierskov, Poul Müller og William Knoblauch (foto: Aarhus Teater Arkiv)

Også Selma Lagerlöfs *Husmandstøsen* (1915, 1931 og 1927), *Ingmarsgården* (1926), *Kejseren af Portugalien* (1938) og Gösta Berlings *Saga* (1992) er blevet sat op på Aarhus Teater.

SELMA LAGERLÖF

Svenske Selma Lagerlöf (1858-1940) voksede op i Värmland på gården Mårbacka. Hun blev uddannet skolelærer og underviste fra 1885-95, hvorefter hun helligede sig sit forfatterskab. Hendes værker, der ofte er af gotisk karakter, kredser blandt andet om temaer som kønsroller, familieforhold, religion, skyld, selvopofrelse og soning.

I 1891 udkom Selma Lagerlöfs debut, romanen *Gösta Berlings Saga*, der blev skrevet som hendes bidrag til en landsdækkende skrivekonkurrence, hvilket den vandt. Romanen handler om den fordrukne og forfaldne præst Gösta Berling, der sammen med 11 andre kavalere er hentet til herregården Ekeby af majorinden for at skabe glæde omkring sig. Kavalere indgår en pagt med djævelen mod at overtage magten på Ekeby, men det ender katastrofalt: Høsten visner, folk slår ihjel, stjæler og snyder, og kavalere indser i sidste øjeblik, at de har ansvaret for at redde Ekeby og sognet.

Siden skrev Selma Lagerlöf en lang række andre værker, blandt andet *Usynlige Lænker* (1894), *Jerusalem* (1901), *Hr. Arnes penge* (1903), *Kristuslegender* (1904), børnebogen *Niels Holgersens forunderlige rejse gennem Sverige* (1906-1907), *Kejseren af Portugalien* (1914), *Bandlyst* (1918) samt erindringsbøgerne *Mårbacka* (1922), *Et barns erindringer* (1930) og *Dagbog for Selma Ottilia Lovisa Lagerlöf* (1932).

I 1909 modtog Selma Lagerlöf som den første kvindelige forfatter nogensinde Nobelprisen i litteratur for *Gösta Berlings Saga*, og fem år senere blev hun selv det første kvindelige medlem af Det svenske Akademi.

Lagerlöf levede livet igennem i forhold med kvinder og står i dag som ikon i historien om LGBTQ+. Gennem hele sit liv var hun engageret i politiske sager, i særdeleshed kvindesagen, enten direkte eller via sine værker.

Kilder: [Litteratursiden - Selma Lagerlöf](#) og [Litteratursiden - Gösta Berlings Saga af Selma Lagerlöf](#)

FILMATISERINGER

Dunungen

I 1914 dramatiserede Selma Lagerlöf selv *Dunungen*, og på baggrund af teatermanuskriptet blev der i 1919 lavet en stumfilm.

Filmatiseringen, der havde stor succes ved udgivelsen, er nu blevet en af de mere oversete film fra den svenske films guldalder. Selvom Ivan Hedqvist var uafprøvet som filminstruktør, var han meget fortrolig med originalen og havde spillet rollen som onkel Teodor utallige gange siden stykkets premiere på Dramaten i 1914. Denne film blev digitalt restaureret af det svenske filminstitut i 2018.

<https://www.filmarkivet.se/movies/dunungen/>

Køresvenden

Körkarlen er en svensk stumfilm fra 1921 instrueret af og med Victor Sjöström i hovedrollen, baseret på Selma Lagerlöfs roman *Køresvenden*.

Körkarlen er bemærkelsesværdig for sine special effects, dens innovative fortællestruktur med flashbacks inden for flashbacks og for at have haft stor indflydelse på Ingmar Bergmans værker. Stanley Kubricks gyserfilm *The Shining* fra 1980 har flere tematiske og visuelle ligheder med *Körkarlen*, nemlig virkningerne af alkoholisme på en familieenhed, og en sekvens, hvor en far bruger en økse til at bryde gennem en trædør for at nå sin flygtende kone og barn.

<https://www.dailymotion.com/video/x8vbxga>

OBS! En svensk dokumentar om Selma Lagerlöf - *Selma Lagerlöf - the story of her life, work and time* (2023) - [kan lige nu streames som miniserie på DR.](#)

CV KREATIVT TEAM

Mia Juhl (*Dunungen*)

Dramatiker

Studerende ved Den Danske Scenekunstscole, Dramatisk Skrivekunst, Aarhus. Mia Juhl debuterede i 2020 med forestillingen *Enter Mr. Citrus Man*, udgivet af Salamander Street. Forestillingen har siden har turneret i både England og Danmark samt spillet på Edinburgh Festival Fringe. Mia Juhl er uddannet skuespiller fra East15 i London og dimitterede i 2023 fra talentudviklingsprojektet Dramatiker Væksthus.

Elias Sadaq (*Køresvenden*)

Dramatiker

Studerende ved Den Danske Scenekunstscole, Dramatisk Skrivekunst, Aarhus. Elias Sadaq er forfatter og har skrevet teatermonologen *Den unge Elias' lidelser* i 2021, som han selv fremførte på Folketeatret i København. Han er aktuell i 2024 med *Djinn*, en digtsamling om besættelse og begær, udgivet på forlaget Gyldendal.

Carolin Oredsson

Instruktør

Carolin Oredsson blev uddannet instruktør fra Den Danske Scenekunstscole i 2023, hvor hun skrev og instruerede afgangsforestillingen *TO LIVE WOULD BE AN AWFULLY BIG ADVENTURE*. Hun har efterfølgende lavet forestillingen *Robin Hood forever and ever* på Backa Teater i Göteborg. Carolin Oredsson har før endt uddannelse undervist børn og unge i teater samt været en del af række tværkunstneriske samarbejder, blandt andet musicalen *Ide* på Teater Trixter. I sæson 24/25 er hun sammen med Josefine Thornberg-Thorsøe huskunstner på Aarhus Teater. Duo'en har indtil nu stået bag hhv. iscenesættelse og scenografi af monologen *Derude*.

Josefine Thornberg-Thorsøe

Scenograf

Josefine Thornberg-Thorsøe er uddannet keramikker fra Det Kongelige Danske Kunstakademis Designskole på Bornholm i 2019. I forbindelse med sin keramiske praksis blev hun forelsket i at

formgive og formidle historier visuelt, hvilket førte hende til Den Danske Scenekunstscole. Herfra blev hun uddannet scenograf og kostumedesigner i 2023. Hendes debut var forestillingen *Verdensherskerne!* på Mungo Park Teater i februar 2024. I sæson 24/25 er Josefine Thornberg-Thorsøe sammen med Carolin Oredsson huskunstner på Aarhus Teater. Sammen har de indtil nu stået bag hhv. scenografi og iscenesættelse af monologen *Derude*.

Kim Glud

Lysdesign

Kim Glud har arbejdet med teaterproduktion i en lang årrække og var fra 2007-2014 tilknyttet forskellige teatre, inden han blev lysdesigner på Aarhus Teater. Her har han blandt andet skabt lys til forestillingerne *#Amllet*, *4:48 Psykose*, *Audition*, *Manifest for skrøbelige autoriteter*, *denungewertherslidelser*, *The Supreme Gentleman*, *Når vi døde vågner*, *Frankly My Dear I Don't Give A Damn*, *BANG*, *A Clockwork Orange*, *Traum* og senest *En Lykkelig Slutning*, *Sleeping Beauties*, *Peter Pan - Forever Young* og monologen *Derude*. Han skabte desuden videoen til scenografien på *Ordet*, der blev Reumertnomineret for Årets scenedesign og modtog Reumertprisen for Årets forestilling.

Michael Buchardt

Lyddesigner

Med sin uddannelse som lyddesigner fra Sonic College har Michael Buchardt arbejdet bredt med lydkunst, både som komponist, designer, redigering og afvikling. Blandt hans opgaver kan nævnes lyddesign, kompositioner og redigering på filmene *Nerolink*, *EXIT Babylon*, *BETA* og podcasten *Onsholt* samt reklame- og kampagnofilm. Han er desuden trommeslager og pianist og har komponeret musik sammen med de to livebands Aztek og Tranquil Union. Michael har de seneste sæsoner haft ansvaret for afvikling af lyd på flere af Aarhus Teaters forestillinger som *Leonora Christina - Sandhedens Dronning*, *Traum*, *En lykkelig slutning* og *Øde Lagt eller Markise von O... - Faster Pussycat! Kill! Kill!*

CV MEDVIRKENDE

Mette Døssing

Skuespiller

Mette Døssing er uddannet fra Skuespillerskolen ved Aarhus Teater i 2007, hvor hun siden har været en fast del af ensemblet. Hun har medvirket i adskillige forestillinger på teatret, heriblandt *Hospitalet*, *Når vi døde vågner*, *Medea*, *Lyden af de skuldre vi står på*, *Kærlighed efter lukketid*, *Omstigning til Paradis*, *Melancholia*, *BANG*, *Stuepigerne* og *Jane Eyre - en romantisk drøm*. Mette Døssing modtog i 2016 en Reumert for Årets kvindelige birolle som Kristin i *Frøken Julie* og blev i 2019 nomineret til en Reumert for Årets kvindelige hovedrolle for *4:48 Psychosis*. Senest har Mette Døssing kunnet opleves i blandt andet *Force Majeure*, Reumertvinderen *Skolekomedien*, monologen *Væksthuset* og *Tro, håb & kærlighed*.

Clara Sophia Phillipson

Skuespiller

Clara Sophia Phillipson er uddannet fra Den Danske Scenekunstscole i København i 2023 og ny skuespiller i Aarhus Teaters ensemble fra sæson 24/25, hvor hun indtil nu har spillet med i *Tro, håb & kærlighed*. Hun debuterede som professionel skuespiller i *Bonnie & Clyde* på Odense Teater i september 2023 og har herefter på samme teater medvirket i *Et Juleeventyr*, *Momo* og *tidstyvene* samt *Papmachéreglen*. Clara Sophia Phillipson har desuden kunnet opleves i tv-serierne *Dag & Nat* og *Stadig ikke død* samt den Oscarvindende film *Druk*.

Emil Busk Jensen

Skuespiller

Emil Busk Jensen er uddannet skuespiller i 2022 fra Den Danske Scenekunstscole i Aarhus og blev samme år en fast del af ensemblet på Aarhus Teater. I studietiden medvirkede han på Aarhus Teater i *Himmelvendt* og *Romeo & Julie*. Som en del af Aarhus Teaters ensemble har han indtil nu medvirket i *Melancholia*, *Leonora Christina - Sandhedens Dronning*, *Dracula*, *Jane Eyre - en romantisk drøm*, *Natten - en teaterkoncert*, *Julefeber*, Reumertvinderen *Skolekomedien*, *CHICAGO* samt *Tro, håb & kærlighed*.

William Jacobsen Halken

Skuespiller

William Jacobsen Halken blev uddannet skuespiller på Den Danske Scenekunstscole i Odense i 2021. I 2022 medvirkede han i Aarhus Teaters opsætning af Christian Lollikes *Leonora Christina - Sandhedens Dronning*. Siden har han blandt andet spillet med i *Farlige Forbindelser* på Det Kgl. Teater, *Tour de Jean de France* på Bornholms Teater og *Håndværkerne* på Vendsyssel Teater. William Jacobsen Halken har desuden medvirket i tv-serierne *Herrens Veje*, *Den som dræber* og *Ingen vej tilbage*.

at
AARHUS TEATER

OPLEV OGSÅ

STORE SCENE

9. NOVEMBER - 21. DECEMBER

Årets familieforestilling er et magisk juleeventyr om venskab og om at stå sammen og bekæmpe den onde isheks med kærligheden som våben. Baseret på DR's julekalender af samme navn fra 2009.

SCALA

5. - 21. DECEMBER 2024 OG 6. - 25. JANUAR 2025

Urpremiere på hudløs og hårdtslående musikforestilling om og med generationen, der bærer fremtiden på skuldrene.